

ПРАВОВА ПРИРОДА СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА У НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Лукомська А. В.

аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики

Академії адвокатури України

м. Київ, Україна

Закріплення у національному законодавстві інституту спеціальної конфіскації стало частиною реалізації Україною свого євроінтеграційного курсу. Спеціальна конфіскація була закріплена у національній правовій системі, шляхом ухвалення Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» № 222-VII від 18 квітня 2013 р. З часу закріплення у вітчизняному законодавстві, інститут спеціальної конфіскації неодноразово зазнавав реформувань, і ще досі перебуває на етапі свого становлення. У зв'язку з чим у правовій доктрині неодноразово підіймалося питання визначення правової природи спеціальної конфіскації.

Досліджуючи сутність та правову природу спеціальної конфіскації, слід зосередити увагу на дефініції «правова природа», що розкривається через визначення поняття «право» [5, с. 25]. Виходячи з вищезазначеного, слід погодитися із визначеннями правової природи, яке пропонує нам С.С. Алексєєв. Автор визначає юридичну природу (правову природу) через юридичні характеристики правового явища, що дають змогу побачити структуру, місце і роль серед інших правових явищ відповідно до його соціальної природи [1, с. 227]. Враховуючи наведену дефініцію, першочерговою постає необхідність визначення інституційної належності спеціальної конфіскації.

Наразі у правовій науці не існує єдиного погляду на визначення правової природи спеціальної конфіскації. Складність її визначення обумовлена, в першу чергу, історичними особливостями закріплення інституту спеціальної конфіскації у вітчизняному законодавстві. На сьогодні, інститут спеціальної конфіскації існує у межах як галузі кримінального права, так і кримінально-процесуального права, що породжує дискусії між науковцями щодо правої природи спеціальної конфіскації, а відтак і її цілей. У Кримінальному кодексі України спеціальна конфіскація визначається як інший захід кримінально-правового характеру, що відображено у її закріпленні у межах Розділу XIV КК України. У свою чергу, до реформи 2013 р. КПК України не містив поняття «спеціальної конфіскації», натомість, як і його попередник КПК УРСР 1960 р., оперував категорією «вирішення питання про долю

речових доказів і документів». У зв'язку з внесенням змін до КК України закономірно стала адаптація положень КПК України під нові матеріальні норми. Проте, не дивлячись на доповнення ч. 9 ст. 100 КПК України категорією «спеціальної конфіскації», вона продовжує містити вказівку й на необхідність «вирішення судом питання про долю речових доказів і документів» [3, с.100]. Якщо до 2013 р. у науці кримінального права було прийнято розглядати положення ст.100 КПК України (до цього ст.81 КПК УРСР 1960), як фактичне закріплення спеціальної конфіскації, то наразі постає закономірне питання правової природи останньої. Адже спеціальна конфіскація не замінила попередню категорію «вирішення судом питання про долю речових доказів і документів», а закріпилася поряд із нею, тож постають питання чи тотожні ці категорії, а якщо ні, то у чому полягає розмежування і яка все ж таки правова природа спеціальної конфіскації [3, с. 100-101].

У зв'язку з таким подвійним закріпленням у межах матеріальної та процесуальної галузі, в науці кримінального права існує два протилежні підходи до визначення правової природи спеціальної конфіскації. Так, одна група науковців стоїть на позиціях кримінально-правової природи спеціальної конфіскації (Н.О. Гуторова, Н.Ф. Кузнецова, Л.Л. Кругліков, М.І. Хавронюк), а інші відстоюють кримінально-процесуальну природу цього явища (В.М. Бурдін, О.К. Марін) [8, с.3] [4, с.77]. Існує також третій – альтернативний підхід визначення правової природи спеціальної конфіскації – інституційного поєднання (С.О. Ковальчук) [6, с. 68].

Розглянемо обґрунтування позиції кримінально – процесуальної природи спеціальної конфіскації. Даний підхід підтримується багатьма вченими – юристами, зокрема І. М. Гальперін; В.К. Гришук; В.М. Мельникова – Крикун; Ю.Б. Мельникова; А.С. Міхлін тощо [6, с.67]. Кримінально – процесуальна природа спеціальної конфіскації обґрунтовується тим, що порядок її застосування не визначені у Загальній частині КК України, натомість регламентовані КПК України, і таким чином є кримінально – процесуальним заходом [6, с.67-68]. Обґрунтовуючи кримінально – процесуальну природу спеціальної конфіскації В.М. Мельникова – Крикун наголошує на відсутності у спеціальної конфіскації можливостей для досягнення мети покарання передбаченої у ч. 2 ст. 50 КК України [7, с. 72].

Натомість, у спеціальній конфіскації збережена як матеріальна так і процесуальна умова настання кримінальної відповідальності, постає закономірне питання розгляду спеціальної конфіскації, як форми реалізації кримінальної відповідальності. Підставою для кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно – небезпечного діяння, що містить ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого Особливою частиною КК України. Водночас, наявність у діях особи складу кримінального правопорушення чи його ознак не є обов'язковою для застосування спеціальної конфіскації. Це має місце у випадках вчинення кримінального правопорушення особою, яка не досягла

віку кримінальної відповідальності, є неосудною, або застосування спеціальної конфіскації по відношенню до третьої особи [2, с.88]. Також при звільненні особи від кримінальної відповідальності втрачається зв'язок з кримінальною відповідальністю [2, с. 88].

У правовій науці на сьогоднішній день виокремлюють ще і альтернативний підхід до визначення правової природи спеціальної конфіскації – інституційного поєднання. За даним підходом спеціальна конфіскація має подвійну природу: кримінально – правову та кримінально – процесуальну [6, с. 68]. Так, С.О. Ковальчук зауважуючи на такій подвійній природі виокремлює: 1) кримінально – правову природу, відповідно до якої спеціальна конфіскація є одним з заходів кримінально – правового характеру; 2) кримінально – процесуальна, відповідно до якої спеціальна конфіскація є одним з способів вирішення долі речових доказів [6, с.68].

Водночас, розглядаючи місце спеціальної конфіскації серед інших заходів кримінально – правового характеру, варто зазначити, що вони мають виключно індивідуальний характер, тобто спрямовані на особу винного. Натомість, спеціальна конфіскація може бути застосована і до третіх осіб, якщо вони знали або могли і повинні були знати про незаконність походження майна. Таким чином, спеціальна конфіскація не спрямована виключно на особу винного, а таким чином не відповідає категорії інших заходів кримінально – правового характеру. Відповідно, основою кримінального права є принцип індивідуального покарання, на відміну від кримінально – процесуального права. Кримінально – процесуальне право може включати в себе заходи примусу, підстави для застосування яких можуть виникати в процесі збирання, перевірки та оцінки доказів, та які можуть застосовуватися не тільки до учасників кримінального провадження [6, с.69].

Проте, процесуальні норми є вторинним регулятором суспільних відносин, що визначають порядок застосування та практичної реалізації норм матеріального права, таким чином нормативне регламентування спеціальної конфіскації не може міститися виключно в процесуальних нормах[2, с.68]. О. Пироженко та Н.О. Гуторова цілком обгрунтовано вважають, що спеціальна конфіскація має регулюватися нормами кримінального права, тоді як норми процесуального права мають визначати порядок її здійснення, тобто практичної реалізації положень норм матеріального права [2, с.120].

Отже, повертаючись до того, що норми КК України, які регламентують інститут спеціальної конфіскації є ширшими за норми КПК України, та випадки застосування спеціальної конфіскації чітко визначені саме в КК України, ми підтверджуємо тезу про первинність норм матеріального права у контексті регламентації спеціальної конфіскації і, відповідно, розділяємо позиції тих вчених, що визначають кримінально – правову природу спеціальну конфіскації.

Література:

1. Алексеев С.С. Общие дозволения и запреты в советском праве. Москва: Юридическая литература. 1998. 288 с.
2. Винник А. О. Спеціальна конфіскація майна як інший захід кримінально-правового характеру за кримінальним правом України : дис. канд. юр. наук : 12.00.08. Львів. 2019. 220 с.
3. Задоя К. П. Вирішення питання про долю речових доказів та документів за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року як правовий захід, відмінний від спеціальної конфіскації. *Право і громадянське суспільство*. 2013. С. №4. 100–106.
4. Задоя К.П. Нормативне (законодавче) вирішення питання про юридичну природу спеціальної конфіскації майна *de lege ferenda*. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 2. С. 76–86.
5. Комиссарова Е.Г. Формально логические аспекты понятия «правовая природа». *Вестник Пермского университета*. 2012. № 2. С. 23-29.
6. Миколенко О., Павлова Т. Специальная конфискация в Украине: уголовно – правовой и уголовный процессуальный аспекты. *Legea Si Vita*. 2016. С. 65–69.
7. Пироженко О. С. Спеціальна конфіскація: загальні аспекти й еволюція вітчизняної кримінально-правової думки. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2015. №3. С. 70-79.
8. Цимбалюк В. І. Правова природа спеціальної конфіскації. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2014. № 2. С. 1-11.

ПРИНЦИПИ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІ: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА СИСТЕМА

Малашенкова Т. М.

*аспірант відділу проблеми кримінального права,
кримінології та судоустрою*

*Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України
м. Київ, Україна*

Постановка проблеми та її актуальність. Дисциплінарна відповідальність судді є зворотною медаллю суддівської незалежності – фундаментальної засади правової держави. Надаючи судді незалежність, держава також має дбати про його, так звану, підзвітність, яка має зробити неможливим свавільне здійснення суддею своїх виняткових повноважень, не допустити зловживання ними.